

Jak wspierać wolne media w regionie Partnerstwa Wschodniego?

Elżbieta Kaca

- *Pomoc udzielana przez Polskę na rzecz wolnych mediów w krajach Partnerstwa Wschodniego jest zdominowana przez kilka dużych projektów na Białorusi: Bielsat TV i dwie radiostacje – Radio Racja i Europejskie Radio dla Białorusi. Niewielkie środki finansowe pozostają na wsparcie mniejszych projektów. Aby zwiększyć zakres beneficjentów, Polska powinna podjąć wysiłki na rzecz pozyskania stałego dofinansowania swojego projektu telewizyjnego ze źródeł Unii Europejskiej lub innych donorów. Ponadto należy rozważyć przejście przez te media wyłącznie na nadawanie w Internecie.*
- *Wsparcie dla wolnych mediów powinno być priorytetem horyzontalnym polskiej współpracy rozwojowej we wszystkich państwach Partnerstwa Wschodniego i powinno być kontynuowane co najmniej w perspektywie trzyletniej. Biorąc pod uwagę zwiększanie się popularności Internetu jako źródła informacji i możliwości finansowe polskiej współpracy rozwojowej, należy wspierać głównie dostęp do niezależnej informacji przez Internet.*
- *W krajach, w których dotychczas były finansowane projekty medialne w ramach polskiej współpracy rozwojowej, należy dokonać ewaluacji tych działań.*
- *Nowo powołana Fundacja Solidarności Międzynarodowej, odpowiadająca za realizację projektów demokratyzacyjnych, powinna wysłać misje eksperckie do krajów beneficjentów i na podstawie ich wyników opracować program wsparcia niezależnych mediów.*

Tak zwana arabska wiosna uświadomiła zarówno instytucjom Unii Europejskiej, jak i państwom członkowskim potrzebę większego wsparcia na rzecz budowy demokracji i społeczeństwa obywatelskiego w najbliższym sąsiedztwie. Dotyczy to nie tylko udzielania pomocy w regionie Afryki Północnej, ale także w Europie Wschodniej. Za wschodnią granicą Unii Europejskiej rozciąga się mieszany pejzaż państw Partnerstwa Wschodniego w zakresie przestrzegania przez nie swobód demokratycznych. Według rankingu Freedom House z 2011 roku, żaden z krajów regionu nie jest obecnie klasyfikowany jako „wolny”¹. Społeczeństwa tych państw wykazują jednak duże przywiązanie do wartości demokratycznych². Przykładem protestów społecznych na szerszą skalę w tym regionie były kolorowe rewolucje w Gruzji i na Ukrainie oraz protesty w Mołdawii w 2009 roku.

Polska – będąc promotorem inicjatywy Partnerstwa Wschodniego – powinna szczególnie intensywnie wspierać proces demokratyzacji w tym regionie, podejmując działania na poziomie zarówno unijnym, jak i narodowym. Pierwsze kroki w tym kierunku zostały poczynione. Po wybuchu rewolucji w Afryce Północnej polski rząd zgłosił pomysł utworzenia Europejskiego Funduszu na rzecz Demokracji. Instytucje unijne pracują obecnie nad szczegółowymi propozycjami w tym zakresie. Na poziomie krajowym powołano Fundację Solidarności Międzynarodowej, która będzie miała za zadanie finansować projekty demokratyzacyjne. Obie inicjatywy muszą być jednak wypełnione treścią. Niniejsze opracowanie ma na celu przedstawić sytuację w jednym z głównych obszarów odzwierciedlających stan demokracji w krajach Partnerstwa Wschodniego – w obszarze wolności mediów i dostępie do niezależnej informacji. Zestawienie tych informacji z omówieniem dotychczasowej aktywności Polski na rzecz wspierania wolnych mediów na poziomie narodowym pozwoli przedstawić propozycje dotyczące potencjalnego zaangażowania polskiej współpracy rozwojowej w tej dziedzinie. Opracowanie zawiera opinie i rekomendacje zebrane podczas debaty nad raportem *Media landscape of Eastern Partnership Countries*³.

¹ *Freedom in the World 2011* – http://www.freedomhouse.org/images/File/fiw/FIW_2011_Booklet.pdf [dostęp: 15 października 2011 roku].

² W 2008 roku w ankiecie European Values Study ze stwierdzeniem: „Demokracja może mieć pewne problemy, ale jest najlepszą formą rządzenia” zgodził się następujący odsetek społeczeństw: Gruzja – 96,3%, Azerbejdżan – 92,6%, Białoruś – 89,1%, Armenia – 87,7%, Ukraina – 76,8%, Mołdawia – 72,4%. Szerzej – por. <http://info1.gesis.org/EVS/Studies/> [dostęp: 15 października 2011 roku].

³ *Media landscape of Eastern Partnership Countries*, Yerevan Press Club, Friedrich Ebert Stiftung, Yerevan 2011 – http://www.fes.ge/images/Fes_Files/2011-Publ-AM/web_medialandscapes_eng.pdf [dostęp: 15 października 2011 roku]. Raport został zaprezentowany w Polsce w trakcie okrągłego stołu „Pejzaż medialny krajów Partnerstwa Wschodniego”, zorganizowanego 28 września 2011 roku w Instytucie Spraw Publicznych.

Stan wolności mediów w krajach Partnerstwa Wschodniego⁴

Z punktu widzenia stanu wolności mediów, w regionie Partnerstwa Wschodniego można wyróżnić dwie grupy państw. Pierwszą z nich stanowią Mołdawia, Gruzja i Ukraina, gdzie istnieją realne warunki działania niezależnych mediów (mimo wielu ograniczeń) i gdzie funkcjonuje dość pluralistyczny pod względem prezentowanych opcji politycznych rynek medialny. Drugą grupę tworzą Armenia, Azerbejdżan i Białoruś (największe ograniczenia wolnych mediów), w których dominującą rolę odgrywają media prorządowe, państwo zaś podejmuje intensywną politykę na rzecz ograniczania wolności mediów.

Oprócz Białorusi, **wszystkie państwa Partnerstwa Wschodniego uchwalily specjalne regulacje prawne w zakresie prawa medialnego**. Na przykład w Armenii przyjęto stosunkowo liberalne prawo prasowe, z kolei gruzińskie prawo o wolności wypowiedzi z 2004 roku stanowi dość solidną gwarancję niezależności mediów. Występują jednak nadal luki w zakresie zgodności poszczególnych norm prawa z powszechnie przyjętymi standardami międzynarodowymi. Ponadto praktyka pokazuje, że realne wdrażanie nawet najbardziej liberalnego prawa jest dużym wyzwaniem ze względu na problemy z niezawisłością sądownictwa. Przeszkodą jest również brak szczegółowych rozwiązań prawnych na poziomie konkretnych instytucji i przyjmowanie nowelizacji przepisów wprowadzających restrykcje. Regularny monitoring otoczenia instytucjonalno-prawnego w zakresie wolności mediów w państwach Partnerstwa Wschodniego jest prowadzony na poziomie Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie oraz Rady Europy.

Media elektroniczne – telewizja i radio

Najważniejszym źródłem informacji dla społeczeństw regionu Partnerstwa Wschodniego jest telewizja. Na przykład w 2011 roku w Gruzji 88% obywateli deklaroowało, że pozyskuje informacje w pierwszej kolejności z tego medium, z kolei w Mołdawii odpowiedziało tak 71% badanych. Rynek telewizyjno-radiowy w tym regionie jest daleki od niezależności. We wszystkich krajach Partnerstwa Wschodniego charakterystyczna jest znaczna zależność instytucji regulujących funkcjonowanie mediów telewizyjnych i radiowych od władzy państwowej⁵. Wpływ państwa na decyzje o udzieleniu licencji na prowadzenie działalności przez konkretne media jest więc duży. W Armenii i Azerbejdżanie oraz na Białorusi dominują media powiązane z władzą państwową. Pluralizm rynku medialnego pod względem prezentowania informacji różnych opcji politycznych występuje w Mołdawii i Gruzji oraz na Ukrainie, ale środki masowego przekazu w tych państwach w dużym stopniu są własnością biznesu powiązanego z różnymi politykami, zarówno prorządowymi, jak i opozycyjnymi. Taka sytuacja prowadzi do stosowania nacisków na dziennikarzy przez właścicieli mediów i sprzyja autocenzurze. W rezultacie udział w rynku medialnym stacji prezentujących obiektywne informacje jest niewielki.

Rządy wszystkich krajów Partnerstwa Wschodniego **starają się zwiększać kontrolę nad rynkiem telewizyjnym i radiowym**. Najpowszechniej stosowanym sposobem jest kontrola

⁴ Tę część niniejszego opracowania przygotowano na podstawie danych z raportu *Media landscape of Eastern Partnership Countries (ibidem)*.

⁵ Na Ukrainie i Białorusi nie przeprowadzono reformy w sferze mediów publicznych, co powoduje, że cały czas funkcjonują tam środki masowego przekazu, których właścicielem jest państwo.

wydawania licencji na prowadzenie działalności medialnej. Używane są także inne metody. Na Białorusi stosuje się represje, cenzurę i procedurę delegalizacji mediów na podstawie kodeksu karnego. W Armenii wykorzystuje się na przykład proces przejścia mediów na nadawanie cyfrowe, aby skonsolidować rynek medialny w rękach władzy. Azerbejdżan przeznacza wysokie dotacje na wsparcie mediów publicznych, co powoduje nieuczciwą konkurencję dla mediów prywatnych. W Mołdawii i Gruzji oraz na Ukrainie środki masowego przekazu są przejmowane przez biznes powiązany z politykami. Tendencja ta jest obecnie szczególnie silna w Gruzji i na Ukrainie.

Media prasowe

Udział prasy w rynku medialnym w krajach Partnerstwa Wschodniego regularnie spada, co wiąże się głównie z rosnącą popularnością Internetu. Nie ma także zainteresowania ze strony inwestorów zagranicznych, aby rozpocząć działalność na rynkach wschodnioeuropejskich. Problemem jest więc zapewnienie stabilności funkcjonowania gazet i atrakcyjnych warunków płacowych dla dziennikarzy. W tej sytuacji na Białorusi i w Azerbejdżanie władze państwowe przeznaczają specjalne fundusze na rozwój prasy prorządowej, a na Ukrainie blisko jedna piąta rynku prasowego jest własnością państwa. Prowadzi to do nieuczciwej konkurencji wobec prywatnych mediów prasowych.

Niezależne dziennikarstwo w państwach Partnerstwa Wschodniego nie należy do zawodów najbardziej bezpiecznych i stabilnych materialnie. Po pierwsze, problemem wspólnym dla wszystkich krajów tego regionu są **ograniczone możliwości dostępu do informacji publicznej i akredytacji na spotkania i konferencje organizowane przez administrację rządową**. Wiele nieprawidłowości występuje przy stosowaniu ustawy o dostępie do informacji publicznej⁶.

Po drugie, we wszystkich krajach Partnerstwa Wschodniego **niezależni dziennikarze muszą się liczyć z naciskami politycznymi, a w niektórych – nawet z groźbą więzienia lub zagrożeniem życia**. Największe restrykcje spotykają dziennikarzy na Białorusi. Media prasowe podlegają obowiązkowej rejestracji powyżej trzystu kopii przedruków. Wydawanie takich licencji stanowi łatwy instrument eliminowania niezależnych mediów prasowych przez nieudzielenie zgody na prowadzenie działalności. Ponadto istnieje wiele zapisów prawnych, które pozwalają bardzo szybko zamknąć gazetę (na przykład po dwóch ostrzeżeniach Ministerstwa Informacji na Białorusi), stosuje się ponadto wysokie kary za zniesławienie, w tym krytykę władz, a także różne represje – przemoc czy rekwirowanie sprzętu. W Armenii i Azerbejdżanie prawo prasowe zawiera liczne „furtki”, umożliwiające zamykanie niezależnych gazet i skazywanie dziennikarzy za zniesławienie na karę więzienia lub wysokie grzywny. Pluralizm mediów prasowych pod względem prezentowanych opcji politycznych jest charakterystyczny dla Gruzji, Mołdawii i Ukrainy. W krajach tych głównym problemem są naciski polityczne ze strony właścicieli mediów na dziennikarzy oraz auto-cenzura. Na Ukrainie – od czasu objęcia władzy przez prezydenta Wiktora Janukowycza – jest zauważalna tendencja do przejmowania tytułów prasowych przez biznes powiązany z władzą i zwiększanie nacisków politycznych na dziennikarzy.

⁶ Na Ukrainie przyjęto w 2011 roku prawo o dostępie do informacji publicznej. Trudno określić, w jaki sposób będzie przebiegać jego wdrażanie.

Po trzecie, **warunki ekonomiczne pracy dla niezależnych dziennikarzy są dużo mniej atrakcyjne niż dla tych, którzy decydują się na pracę w mediach państwowych.** Bardzo trudno jest na przykład otrzymać oficjalną umowę o pracę. Oczywiście należy wziąć pod uwagę różnice między poszczególnymi krajami Partnerstwa Wschodniego w zakresie poziomu wolności prasy i wielkości rynku medialnego. Na przykład na Ukrainie medialny rynek prasy jest największy wśród państw regionu, co powoduje większe możliwości zatrudnienia dla dziennikarzy.

Internet

We wszystkich państwach Partnerstwa Wschodniego najbardziej wolnym rodzajem mediów jest Internet. Poza Białorusią w żadnym z pozostałych krajów regionu nie ma na razie prawa regulującego rynek internetowy. Państwo ma ograniczone możliwości, żeby stosować działania prawne mające na celu ograniczenie swobody wypowiedzi w Internecie. Choć w Azerbejdżanie zamierza się wprowadzić takie regulacje.

We wszystkich krajach Partnerstwa Wschodniego w ostatnich latach znacznie wzrósł odsetek społeczeństwa korzystającego z Internetu. W 2010 roku wskaźnik ten wynosił: 37% w Mołdawii, około 33% na Ukrainie i w Gruzji, 25% w Armenii i 20% w Azerbejdżanie. Internet w państwach regionu jest wykorzystywany przede wszystkim w celach rozrywkowych. Dużą rolę odgrywają sieci społeczne – Facebook, odnoklasniki.ru⁷ czy YouTube.

W niektórych krajach Partnerstwa Wschodniego pojawiają się próby cenzury Internetu. Na Białorusi występuje najbardziej zaawansowany system kontroli w tym zakresie. Na przykład dostawcy Internetu muszą się obowiązkowo rejestrować w administracji państwowej, a także instalować system umożliwiający filtrowanie informacji przez białoruskie KGB i Ministerstwo Informacji. Modemy są rejestrowane, a w kafejkach internetowych trzeba okazać dowód tożsamości. Obowiązuje czarna lista stron, które nie mogą być udostępniane w instytucjach publicznych, kulturalnych i społecznych. W Azerbejdżanie rząd prawdopodobnie filtruje strony internetowe, które mogą być dostępne dla obywateli. Ponadto zdarzają się cyberataki, są prowadzone represje wobec dziennikarzy internetowych, a nawet sprawy sądowe przeciw blogerom. Z kolei w Armenii cenzura Internetu była zauważalna w momentach kluczowych dla zachowania ciągłości władzy. W trakcie wyborów prezydenckich w 2008 roku zablokowano niektóre strony internetowe, w tym YouTube, a pojawiające się informacje krytykujące rząd były cenzurowane.

Polska pomoc na rzecz wspierania wolnych mediów w regionie Partnerstwa Wschodniego

Polska wspiera budowę niezależnych mediów w krajach Partnerstwa Wschodniego w ramach bilateralnej współpracy rozwojowej. Głównym odbiorcą takiej pomocy jest Białoruś. Największe środki są przeznaczane na działalność telewizji Bielsat TV i dwóch stacji radiowych – Radia Racja i Europejskiego Radia dla Białorusi (tabela 1). Są to media nadające z terytorium Polski. Bielsat TV jest kanałem satelitarnym z programami

⁷ Portal społecznościowy w języku rosyjskim.

w języku białoruskim prowadzonym przez Telewizję Polską⁸, z siecią koordynatorów i korespondentów pracujących na terenie Białorusi. Nadawanie programów w języku białoruskim jest dyskusyjne, ponieważ niewielki procent Białorusinów posługuje się tym językiem⁹. Ma to jednak uzasadnienie z punktu widzenia propagowania narodowej kultury Białorusi, język białoruski jest zaś zrozumiały dla rosyjskojęzycznych obywateli tego kraju. Ponadto stacja jest udostępniana na terenie Białorusi za pomocą odpłatnej telewizji kablowej, co znacznie ogranicza jej odbiór przez biedniejsze warstwy społeczeństwa¹⁰. Radio Racja i Europejskie Radio dla Białorusi to stacje radiowe o profilu rozrywkowo-informacyjnym, nadające w języku białoruskim. Są słyszalne głównie na obszarze zachodniej Białorusi¹¹.

Tabela 1. Wysokość dofinansowania największych projektów medialnych w ramach polskiej pomocy rozwojowej (w milionach złotych)

	2007 rok	2008 rok	2009 rok	2010 rok
Bielsat TV	16	19	20,7	16
Radio Racja	4	0,9	2,9	3,2
Europejskie Radio dla Białorusi	–	–	0,4	0,4

Źródło: Opracowano na podstawie danych Ministerstwa Spraw Zagranicznych, 2011 rok.

Oprócz dużych projektów medialnych polskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych finansuje w ramach konkursów projekty medialne realizowane przez organizacje pozarządowe (rzadziej przez administrację rządową lub samorządy). Wysokość środków przeznaczanych na te cele w skali roku nie jest jednak duża. W latach 2007–2010 zrealizowano projekty o wartości około 5,5 miliona złotych (co roku środki były przeznaczane dla trzech, czterech państw regionu – rysunek 1)¹². Budżety dofinansowywanych projektów oscylują na poziomie 75–350 tysięcy złotych. Wsparcie niezależnych mediów i dostępu do informacji w tym okresie było stałym priorytetem tylko w wypadku Ukrainy i Białorusi, choć są widoczne duże różnice w poziomie przyznawanych dotacji w poszczególnych latach. W pozostałych państwach i regionach, na przykład w Gruzji, Azji Centralnej czy Afryce, był to priorytet krótkookresowy, finansowany przez rok lub dwa lata. Finansowanie projektów medialnych jest więc mocno niestabilne i pokazuje brak strategicznego podejścia do realizacji priorytetu wspierania wolnych mediów.

Tematyka finansowanych projektów medialnych, których listę zamieszczono w *Aneksie* na końcu niniejszego opracowania, jest różnorodna. Wsparciem objęto zarówno działalność

⁸ Odpowiedź sekretarza stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych – z upoważnienia ministra – na interpelację nr 6333 w sprawie polskiej polityki w zakresie pomocy rozwojowej – <http://orka2.sejm.gov.pl/IZ6.nsf/main/116BC344> [dostęp: 15 października 2011 roku].

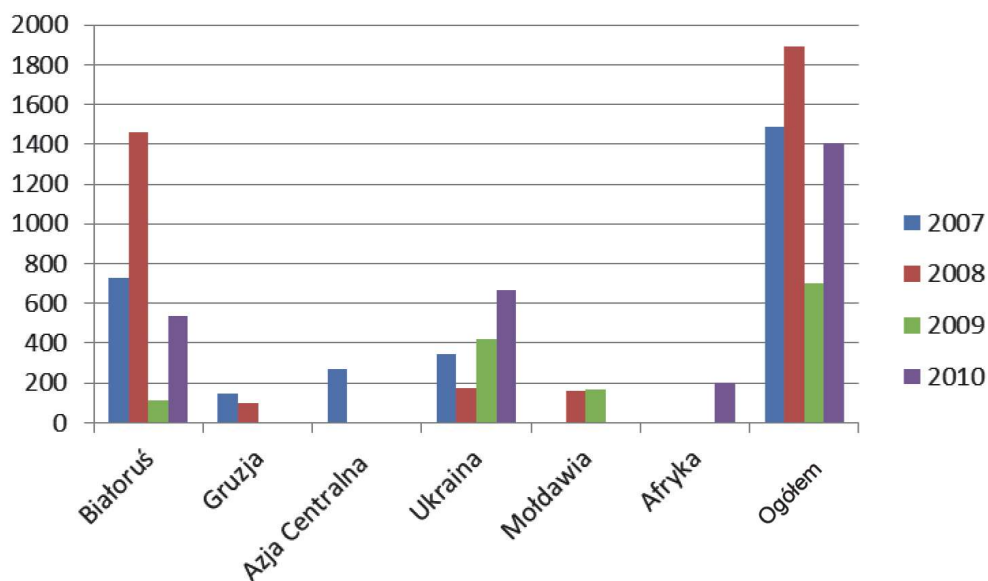
⁹ Według badania Belsatu, 23,0% Białorusinów mówi po białorusku, zgodnie jednak ze spisem ludności z 2009 roku – tylko 11,9% używa tego języka na co dzień. Por. <http://www.polskieradio.pl/75/926/Artykul/315116,Zagrozony-jezyk-bialoruski-Lukaszenka-wybral-rosyjski> [dostęp: 15 października 2011 roku].

¹⁰ Bielsat TV nadaje odpłatnie na terenie Białorusi za pośrednictwem satelitów telewizyjnych Astra 4A i Astra 1KR. Wiele programów, w tym serwisy informacyjne, jest jednak dostępnych przez Internet.

¹¹ Europejskie Radio dla Białorusi nadaje na falach UKF przez partnerskie stacje ERB (w tym warszawskie Radio dla Ciebie) i na falach dolnego UKF oraz przez satelity i w Internecie. Obejmuje zasięgiem miasta na zachodzie Białorusi: Pińsk, Lida, Głębokie, Postawy, Widze, Miory. Radio Racja nadaje całodobowo, a audycje emitowane na falach FM są słyszalne w takich miastach Białorusi, jak Grodno, Skidel, Szczuczyn, Mosty, Swisłocz, Wołkowysk, Zelwa, Wysokie.

¹² Dane pochodzą ze strony: <http://www.polskapomoc.gov.pl/Konkursy,na,realizacje,projektow,14.html> [dostęp: 1 października 2011 roku].

Rysunek 1. Wysokość alokacji finansowych na projekty w zakresie dostępu do niezależnej informacji, realizowane w latach 2007–2010 (w tysiącach złotych)

Źródło: Opracowano na podstawie danych Ministerstwa Spraw Zagranicznych, 2011 rok.

wydawniczą prasy i szkolenia dla dziennikarzy, jak i strony internetowe. Finansowane są na przykład różne wizyty studyjne w Polsce, podczas których dziennikarze zapoznają się ze specyfiką pracy mediów w systemie demokratycznym. Ponadto jest wydawana prasa regionalna. Regularne wsparcie otrzymuje białoruska biblioteka internetowa Kamunikat.org, na której są dostępne białoruskie książki i pliki wideo oraz białoruska muzyka. Polska zdecydowała się także dofinansować białoruską stronę opozycyjną charter97.org, której redakcja przeniesie się do Warszawy. Jest to strona internetowa środowisk opozycyjnych, za pomocą której jest udzielana pomoc osobom poddawanych represjom.

Co jednak ważne, w polskim systemie współpracy rozwojowej dopiero wprowadza się system profesjonalnej ewaluacji. Umożliwi to określenie w najbliższej przyszłości, w jakim stopniu dotychczasowe wsparcie w zakresie wolnych mediów jest skuteczne.

Fundacja Solidarności Międzynarodowej

Nowym rozwiązaniem instytucjonalnym w polskiej współpracy rozwojowej ma być przeniesienie wdrażania projektów demokratyzacyjnych w zakres działania Fundacji Solidarności Międzynarodowej¹³. Oznacza to również przejęcie przez tę organizację realizacji projektów dotyczących niezależnych mediów i dostępu do informacji. Pomysł powołania fundacji pojawił się w związku z wydarzeniami na Białorusi. Skala represji ze strony reżimu Aleksandra Łukaszenki wobec środowisk opozycyjnych po wyborach prezydenckich w 2010 roku spowodowała potrzebę szybkiego uruchomienia pomocy. Powołanie Fundacji

¹³ W latach 2001–2004 funkcjonowała fundacja Skarbu Państwa „Wiedzieć Jak”, która miała prowadzić działania demokratyzacyjne. Nie była to jednak fundacja dotująca beneficjentów pomocy, ale realizująca własne projekty, głównie ze środków publicznych. Spowodowało to sytuację, że rządowa fundacja stała się konkurentem dla pozostałych beneficjentów pomocy. W związku z odcięciem dopływu środków publicznych fundacja zaprzestała działalności po kilku latach funkcjonowania, ale nadal ma osobowość prawną. Fundacja Solidarności Międzynarodowej jest kontynuacją tej fundacji Skarbu Państwa.

Solidarności Międzynarodowej zostało ogłoszone przez ministra spraw zagranicznych Radosława Sikorskiego w *exposé* na temat polityki zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej w marcu 2011 roku. Wybrano zarząd fundacji, w którego skład weszli politycy różnych opcji politycznych i eksperci¹⁴. Jednocześnie w ustawie o współpracy rozwojowej (przyjętej we wrześniu 2011 roku) został wprowadzony zapis, że „powołuje się Polską Fundację Międzynarodowej Współpracy na rzecz Rozwoju «Fundacja Wiedzieć Jak» (fundacja Skarbu Państwa), odpowiedzialną za prowadzenie działalności w państwach o szczególnych warunkach politycznych”¹⁵. Fundacja będzie otrzymywać dotacje celowe z budżetu Ministerstwa Spraw Zagranicznych i może organizować procedury konkursowe. Obecnie istotne jest ustalenie zakresu i sposobu działania oraz zbudowanie potencjału organizacyjnego fundacji.

Fundacja Solidarności Międzynarodowej otwiera nowe możliwości w zakresie wspierania projektów medialnych bardziej dopasowanych do potrzeb kraju beneficjenta. Ideą powołania fundacji jest bowiem stworzenie instytucji publicznej na wzór amerykańskiego National Endowment for Democracy (NED). Chodzi o zapewnienie bardziej elastycznego sposobu działania, ale także wprowadzenie ulepszonych zasad udzielania pomocy. Polska – ze względu na dość biurokratyczny system współpracy rozwojowej – ma ograniczone możliwości elastycznego reagowania w państwach „trudnych”, takich jak Białoruś. Fundacja ma być początkowo niewielką organizacją, zatrudniającą osoby z doświadczeniem pracy w krajach będących beneficjentami pomocy.

Wnioski i rekomendacje

Wsparcie udzielane przez Polskę na rzecz wolnych mediów w krajach Partnerstwa Wschodniego jest zdominowane przez kilka dużych projektów medialnych: Biełsat TV i dwie radiostacje – Radio Racja i Europejskie Radio dla Białorusi. W związku z tym na wsparcie mniejszych projektów pozostają niewielkie fundusze. Jednocześnie – w związku z dużymi ograniczeniami w rozszerzeniu puli środków finansowych na rzecz pomocy rozwojowej – trudno oczekiwać większych funduszy przeznaczanych na te cele. Decydując się na finansowanie kilku dużych projektów (o ile są one efektywne), polska pomoc zyskuje na widoczności. Z drugiej jednak strony, biorąc pod uwagę dynamikę sytuacji w zakresie wolności mediów (na przykład wprowadzanie ograniczeń wolnych mediów na Ukrainie po objęciu władzy przez prezydenta Wiktora Janukowycza), jest potrzebna możliwość elastycznego finansowania nowych beneficjentów i mniejszych projektów. Rozwiązaniem mogłoby więc być podjęcie przez Polskę wysiłków na rzecz poszukiwania dofinansowania swojego flagowego projektu telewizyjnego ze źródeł Unii Europejskiej (na przykład z Europejskiego Instrumentu na rzecz Demokracji i Praw Człowieka) lub zachęcenie innych donorów (na przykład Nordyckiej Rady Ministrów czy Szwedzkiej Agencji Współpracy Rozwojowej). Ponadto należy rozważyć przejście przez te media wyłącznie na nadawanie w Internecie, co jest tańszym rozwiązaniem. Umożliwiłoby to zwiększenie środków finansowych przeznaczanych na mniejsze projekty medialne.

¹⁴ Por. <http://zagranica.org.pl/Aktualnosci/posiedzenie-rady-fundacji-wiedziec-jak.html> [dostęp: 15 października 2011 roku].

¹⁵ Ustawa z dnia 16 września 2011 roku o współpracy rozwojowej – [http://orka.sejm.gov.pl/opinie6.nsf/nazwa/4469_u/\\$file/4469_u.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/opinie6.nsf/nazwa/4469_u/$file/4469_u.pdf) [dostęp: 15 października 2011 roku].

Jednocześnie trzeba podjąć wysiłki na rzecz opracowania programu wsparcia niezależnych mediów w regionie Partnerstwa Wschodniego. W tym celu konieczne jest przeprowadzenie następujących działań. Po pierwsze, wsparcie dla wolnych mediów powinno być priorytetem polskiej współpracy rozwojowej we wszystkich państwach Partnerstwa Wschodniego i powinno być kontynuowane co najmniej w perspektywie trzyletniej. Finansowanie projektów medialnych tylko w ciągu roku (jak to było na przykład w wypadku Kirgistanu) nie przynosi rezultatów. Działania na rzecz wolności mediów powinny być priorytetem horyzontalnym nowo powstałej Fundacji Solidarności Międzynarodowej.

Po drugie, należy dokonać ewaluacji projektów medialnych zrealizowanych dotychczas w ramach polskiej współpracy rozwojowej. Do tej pory nie przeprowadzono takich ocen, stąd trudno wskazywać, jakie powinny być konkretne dziedziny wsparcia polskiej pomocy w zakresie wolnych mediów. Biorąc jednak pod uwagę zwiększanie się odsetka społeczeństw korzystających z Internetu w krajach Partnerstwa Wschodniego, w ramach polskiej współpracy rozwojowej należy wspierać głównie dostęp do niezależnej informacji właśnie przez sieć (na przykład finansowanie stron internetowych o profilu informacyjnym).

Po trzecie, planując dziedziny wsparcia na rzecz wolnych mediów przez Fundację Solidarności Międzynarodowej, należy przeprowadzić analizę, jakie są potrzeby konkretnych państw i jakiego typu pomoc jest już udzielana przez innych donorów. Jak pokazują dane zawarte w raporcie *Media landscape of Eastern Partnership Countries*, na przykład rynek szkoleniowy dziennikarzy (wiele projektów tego typu jest realizowanych w ramach polskiej pomocy) wspierają już liczni donory¹⁶. Aby unikać szkolenia tych samych osób i na ten sam temat, trzeba uściślić strategiczne założenie w tej dziedzinie w ramach polskiej pomocy. W celu przeprowadzenia takich analiz warto wysłać misje eksperckie do krajów beneficjentów, złożone z pracowników Departamentu Współpracy Rozwojowej Ministerstwa Spraw Zagranicznych i Fundacji Solidarności Międzynarodowej. W ramach wizyt byłoby wskazane przeprowadzenie zogniskowanych wywiadów grupowych (fokusów) z dziennikarzami i spotkań z miejscowymi donorami. W ocenie stanu wolności mediów pomocne mogą się okazać raporty przygotowane przez: Freedom House, IREX's – Media Sustainability Index (MSI), Stowarzyszenie Dziennikarzy Europejskich, Reporterów bez Granic, Forum Społeczeństwa Obywatelskiego Partnerstwa Wschodniego. Informacje na temat aktywności innych donatorów w zakresie wspierania wolnych mediów zawiera przywoływany już raport *Media landscape of Eastern Partnership Countries*. Na podstawie raportów z misji eksperckich należy stworzyć program pomocy, realizowany następnie przez Fundację Solidarności Międzynarodowej.

¹⁶ *Media landscape of Eastern Partnership Countries*, op. cit., s. 109.

Aneks.
Lista projektów medialnych zrealizowanych w ramach procedury konkursowej Ministerstwa Spraw Zagranicznych – klasyfikacja na podstawie tytułów projektów (kwoty dofinansowania w złotych)

2007 rok			
Kategoria: Media			Ogółem: 1 486 110,00
Białoruś	Białoruskie Towarzystwo Historyczne	Białoruska Biblioteka Internetowa Kamunikat.org	75 164,00
	Kolegium Europy Wschodniej im. Jana Nowaka Jeziorańskiego	Białoruski Program Wydawniczy	347 520,00
	Fundacja Kultury Chrześcijańskiej ZNAK	Internet – szansą rozwoju młodego społeczeństwa	77 800,00
	Fundacja Centrum Stosunków Międzynarodowych	Belarus-Live 2007. Projekt informacyjno-kulturalny służący poszerzeniu dostępu do informacji społeczeństwa białoruskiego i mieszkańców Unii Europejskiej o Białorusi, połączony z Białoruską Szkołą Dziennikarstwa	226 375,00
	Łącznie		726 859,00
Gruzja	Towarzystwo Demokratyczne Wschód	Gazeta lokalna – przewodnik po samorządzie. Wkład prasy lokalnej w rozwój społeczeństwa obywatelskiego Gruzji – warsztaty i staże dla dziennikarzy gruzińskiej prasy lokalnej	144 948,00
Kaukaz i Azja	Stowarzyszenie Wschodnioeuropejskie Centrum Demokratyczne	Wzmocnienie roli gazety lokalnej jako instytucji rzecznictwa w Kirgistanie i Tadżykistanie	178 760,00
	Fundacja Solidarności Polsko-Czesko-Słowackiej – Armenia	Niezależne media. Rola mediów w walce z korupcją	89 770,00
	Łącznie		268 530,00
Ukraina	Stowarzyszenie Wschodnioeuropejskie Centrum Demokratyczne	Przygotowanie prasy regionalnej do procesu prywatyzacji w Ukrainie Wschodniej	345 773,00
2008 rok			
Kategoria: Media			Ogółem: 1 891 519,00
Białoruś	Białoruskie Towarzystwo Historyczne	Białoruska Biblioteka Internetowa Kamunikat.org	90 740,00
	Fundacja Kultury Chrześcijańskiej ZNAK	www.susvet.info – młodzieżowe informacje z całego świata	188 096,00
	Stowarzyszenie Wschodnioeuropejskie Centrum Demokratyczne	Wsparcie niezależnych wydawnictw książkowych i kolportażu na Białorusi	350 705,00

Białoruś	Kolegium Europy Wschodniej im. Jana Nowaka Jeziorańskiego	Białoruski Program Wydawniczy	158 868,00
	Stowarzyszenie Wschodnioeuropejskie Centrum Demokratyczne	Wsparcie niezależnej prasy regionalnej na Białorusi	328 380,00
	Fundacja Centrum Stosunków Międzynarodowych	Belarus-Live 2008 – od społeczności wirtualnej do realnej. Projekt informacyjno-kulturalny służący poszerzeniu dostępu społeczeństwa białoruskiego do informacji o Białorusi, połączony z Białoruską Szkołą Dziennikarstwa	266 155,00
	Biuro Jakości i Znaków Regionalnych, Urząd Marszałkowski Województwa Warmińsko-Mazurskiego	Rozwój społeczeństwa otwartego przez niezależne media i teatr na Białorusi	75 750,00
	Łącznie		1 458 694,00
Ukraina	Polska Fundacja im. Roberta Schumana	Europa w ukraińskich mediach	174 865,00
Gruzja	Towarzystwo Demokratyczne Wschód	Prasa lokalna na rzecz rozwoju samorządności lokalnej w Gruzji – kampania wyborcza na łamach prasy lokalnej	99 630,00
Mołdawia	Towarzystwo Demokratyczne Wschód	Profesjonalna gazeta lokalna niezbędnym czynnikiem rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w Mołdowie	158 330,00
2009 rok			
Kategoria: Media			Ogółem: 701 326,00
Białoruś	Białoruskie Towarzystwo Historyczne	Rozwój Białoruskiej Biblioteki Internetowej Kamunikat.org	110 170,00
Ukraina	Stowarzyszenie Wschodnioeuropejskie Centrum Demokratyczne	Prasa lokalna instrumentem demokratyzacji Ukrainy w ujęciu standardów Unii Europejskiej	258 626,00
	Fundacja Centrum Europejskie Natolin	Perspektywa unijna i euroatlantycka w ukraińskich mediach. Przeszkody i możliwości rozwoju	164 350,00
	Łącznie		422 976,00
Mołdawia	Towarzystwo Demokratyczne Wschód	W drodze do samorządności. Stabilizacja ekonomiczna mołdawskich gazet lokalnych	168 180,00
2010 rok			
Kategoria: Media			Ogółem: 1 404 532,00
	Stowarzyszenie Wschodnioeuropejskie Centrum Demokratyczne	Wsparcie lokalnej prasy niezależnej na Białorusi	258 470,00
	Fundacja Centrum Prasowe dla Krajów Europy Środkowo-Wschodniej	Szkoła Młodych Dziennikarzy na Białorusi	169 300,00

Białoruś	Białoruskie Towarzystwo Historyczne	Rozwój Białoruskiej Biblioteki Internetowej Kamunikat.org	110 720,00
	Łącznie		538 490,00
Ukraina	Fundacja Centrum Prasowe dla Krajów Europy Środkowo-Wschodniej	Wschodnioeuropejska Szkoła Menedżerów Medialnych	125 700,00
	Stowarzyszenie Wschodnioeuropejskie Centrum Demokratyczne	Przygotowanie współpracy gazet lokalnych i organizacji pozarządowych do prowadzenia monitoringu działań władz lokalnych i polityków na południu Ukrainy	372 090,00
	Fundacja Centrum Europejskie Natolin	Perspektywa unijna i euroatlantycka. Newsroom – polskie wsparcie dla ukraińskich mediów	168 960,00
	Łącznie		666 750,00
Afryka	Fundacja Ekonomiczna Polska – Afryka Wschodnia	Aktywizacja i wsparcie młodzieży z ubogich środowisk poprzez sieć szkolnych klubów dziennikarskich w Kenii	199 292,00

Źródło: Opracowano na podstawie danych Ministerstwa Spraw Zagranicznych, 2011 rok.

Elżbieta Kaca – politolog. Ukończyła Kolegium Europejskie w Natolinie i nauki polityczne na Uniwersytecie Warszawskim. Stypendystka Instytutu Nauk Politycznych w Bordeaux (Francja) oraz programu „Nauka i Społeczeństwo” Instytutu Spraw Publicznych. Specjalizuje się w tematyce stosunków zewnętrznych Unii Europejskiej, głównie z krajami Europy Wschodniej (Partnerstwo Wschodnie, Europejska Polityka Sąsiedztwa, pomoc rozwojowa, promocja demokracji) i w problematyce dotyczącej funkcjonowania Parlamentu Europejskiego. Autorka artykułów poświęconych polityce Unii Europejskiej wobec państw wschodnioeuropejskich, współautorka raportów, między innymi: *Eastern Promises: Supporting Civil Society in the Eastern Partnership Countries* (Warszawa 2010), *Rosja dziś i jutro. Opinie polskich i niemieckich ekspertów* (Warszawa 2010).

Analizy i Opinie nr 125, grudzień 2011

„Analizy i Opinie” – seria kilkustronicowych analiz dotyczących ważnych tematów dla Polski i Europy. W ten sposób Instytut Spraw Publicznych chce aktywnie włączyć się w debatę publiczną – pokazywać istotne problemy, często nieobecne w polskiej i ogólnoeuropejskiej debacie, oraz proponować konkretne rozwiązania. Tematyka poruszana w „Analizach i Opiniach” obejmuje zagadnienia związane między innymi z integracją europejską, polityką społeczną, edukacją, administracją publiczną, polityką migracyjną i polityką wschodnią.

Niniejsza publikacja powstała dzięki wsparciu Unii Europejskiej w ramach Programu „Europa dla Obywateli”. Za treść publikacji odpowiada Instytut Spraw Publicznych. Agencja Wykonawcza do spraw Edukacji, Kultury i Sektora Audiowizualnego oraz Unia Europejska nie odpowiadają w żaden sposób za wyrażone w niej poglądy.

FUNDACJA IM. FRIEDRICHA EBERTA z siedzibą w Berlinie i Bonn zatrudnia obecnie około 600 pracowników i utrzymuje przedstawicielstwa w ponad 90 krajach. Biuro w Warszawie działa od 1990 roku. Przez działania na rzecz dialogu społecznego i społeczeństwa obywatelskiego, umacniania demokracji, pluralizmu i integracji z Unią Europejską, jak również rozwoju gospodarczego i społecznego, Fundacja przyczynia się do rozwoju stosunków partnerskich i współpracy między Polską i Niemcami.

Przedruk materiałów Instytutu Spraw Publicznych w całości lub części jest możliwy wyłącznie za zgodą Instytutu. Cytowanie oraz wykorzystanie danych empirycznych jest dozwolone z podaniem źródła.

Redaktor serii: dr Jacek Kucharczyk
Koordynator serii: Rafał Załęski, e-mail: publikacje@isp.org.pl
Redakcja językowa: Marcin Grabski (www.mesem.pl)

Adres: Instytut Spraw Publicznych
ul. Szpitalna 5 lok. 22, 00-031 Warszawa
tel. 22 556 42 60, fax 22 556 42 62
e-mail: isp@isp.org.pl, www.isp.org.pl